

جمهوری اسلامی ایران

مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۲۹ و ۳۰ اردیبهشت ۱۴۰۵

جایگاه قانون اساسی، رهبری، گروه‌های مرجع و نخبگان برای تقویت همگرایی معطوف به پیشرفت در اسناد سیاستی نظام آموزشی کشور

ملیکا نجفی چالشری،^۱ اصغر زمانی^۲

۱- دانشجوی کارشناسی‌ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه الزهرا، ۲- دانشیار موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی

چکیده

بررسی اسناد بالادستی، سیاست‌های کلی و اسناد نظام آموزشی و علمی کشور نشان می‌دهد که نخبگان، گروه‌های مرجع نقشی پررنگ و مهمی در پیشرفت علمی، ارتقای کیفیت نظام تعلیم و تربیت و تقویت همگرایی علمی دارند . اسناد مهم مانند سند راهبردی امور نخبگان، آیین‌نامه جذب و ن‌گه‌داری سرمایه انسانی استعداد برتر، سیاست‌های کلی علم و فناوری، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند جامع علمی کشور، نخبگان را به‌عنوان سرمایه های اصلی کشور معرفی کرده و جایگاه آنان را در شناسایی، جذب و شبکه‌سازی مهم و حیاتی می دانند. همچنین، بررسی سیاست‌های جدید شامل ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه هفتم، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، سیاست‌های کلی نظام اداری، بیانیه نقش دانشگاه در تعلیم و تربیت اجتماعی و بیانیه گام دوم انقلاب نشان می‌دهد که به نقش قانون اساسی، رهبری و گروه‌های مرجع در تقویت همگرایی علمی توجه نشده است. پژوهش حاضر، از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش کیفی است و با رویکرد تحلیل اسنادی انجام شده است. داده‌های پژوهش از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی اسناد رسمی گردآوری شده و جامعه شامل اسناد بالادستی، سیاست‌های کلی و اسناد تحولی نظام آموزشی، علمی و فرهنگی کشور است.

مقدمه

امروزه نخبگان به عنوان سرمایه های علمی کشور، نقش مهمی در توسعه کشور ایفا کرده و توسعه کشور به آنها وابسته است. پایه اقتدار و اعتبار کشورها به سرمایه های علمی آنها وابسته است و تجارب و دانش پژوهشگران و افراد نخبه جامعه جای مزیت نسبی مبتنی بر مواد خام و منابع زیرزمینی را گرفته است.(افتاده و صدры خواه:۲۰۲:۱۴۰۳)
نخبگان و سرآمدان در هر کشوری ازجمله ایران زمینه ساز رشد و توسعه انده اند ، به همین دلیل، نهادهای مختلف جامعه تلاش می کنند که نخبگان جوان ایرانی در کشور بمانند و در توسعه علمی کشور نقش آفرینی کنند.(روحانی و انبارلو : ۱۳۹۷: ۱)

همچنین دغدغه ی رهبر معظم انقلاب در گام دوم انقلاب بسترسازی برای شکل گیری و احیای تمدن نوین اسلامی است و این امر تنها با نقش آفرینی جوانان و نخبگان دانشگاهی، با تکیه بر باورها و گفتمان مقاومت و پایداری محقق خواهد شد.(محمد تقی زاده:۲۰۲۲: ۲)

علاوه بر آن نخبگان، سرمایه های انسانی عظیم هر کشوری محسوب می شوند.همواره در طول تاریخ ، نخبگان در زمینه های مختلف نقش تعیین کننده ای در مسیر حرکت ملت ایفا کرده اند. در دوران کنونی و با توسعه علم ، فناوری و تخصص و مهارت ، نقش منابع انسانی در توسعه و تعالی ملت ها آنچنان پر اهمیت شده که قابل قیاس با گذشته نیست ، بنابراین توجه ویژه به شناسایی ، پرورش ، حفظ و بهره گیری مطلوب و بهینه از نخبگان ، مهم و حیاتی است . (مهدی زاده :۱۳۹۹:۱)

استفاده و بهره مندی از ظرفیت های علمی و عملی نخبگان به عنوان پایه های رشد، اقتدار و اعتبار کشورها یاد می شود.(افتاده و صدری خواه:۲۰۲:۱۴۰۴)
پیشگامی در علم و فناوری یکی از محورهای تمدن سازی اسلامی است که در مفهوم مرجعیت علمی بازتاب یافته است. تحلیل روند ظهور نخبگان ایرانی از ظهور اسلام تا انقلاب اسلامی نشان می دهد که جنگ ها، ویرانی ها و حتی دیکتاتوری های سیاسی، نتوانسته اند سد مهمی در برابر بروز استعدادهای درخشان بین ملت ایران باشند.(فاطمی و همکاران:۲۰۲۰:۱۸۱)

بسترسازی و فراهم کردن شرایط مطلوب در جامعه اسلامی برای پرورش فکر و اندیشه و نخبه پروری، ضرورتی اجتناب ناپذیر است و پیشرفت همه جانبه یک ملت، با ظهور نخبگان در عرصه های مختلف علمی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی پیوند ناگسستنی دارد.(بسطامی و حسینی :۱۳۹۸:۳۲)
نخبگان از دیر باز تا کنون نقش مهمی در تحولات جوامع در ابعاد مختلف داشته و دارند. از سوی دیگر آنچه در سعادت جامعه نقش اساسی دارد شایستگی و جامع شرایط بودن مدیران و کارگزاران آن جامعه است . بر همین اساس انتخاب کارگزاران و مدیران اصلح (نخبگان) سزاوار توجه و بررسی فراوان است و باید معیار هایی برای سنجش افراد و انتخاب آنها در نظر گرفته شود.(حسین زاده و همکاران: ۱۳۹۷:۱)

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، کیفی است که با رویکرد تحلیل اسنادی انجام شده است. جامعه آماری ، نمونه آماری و واحد تحلیل جامعه پژوهش را اسناد بالادستی، سیاست‌های کلی و اسناد نظام آموزشی، علمی و فرهنگی کشور تشکیل می‌دهند. نمونه پژوهش به‌صورت هدفمند انتخاب شده و شامل اسناد معتبر و رسمی نظام جمهوری اسلامی ایران است که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به جایگاه نخبگان و گروه‌های مرجع در نظام آموزشی و علمی پرداخته‌اند. از جمله این اسناد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد :

سند راهبردی کشور در امور نخبگان

آییننامه جذب و ن‌گه داری سرمایه انسانی استعداد برتر و نخبه در دستگاه های اجرایی –مصوب ۱۷/۱۱/۱۴۰۰

ابلاغ سیاست های کلی برنامه هفتم ۲۱/شهریور/۱۴۰۱

ابلاغ سیاست های کلی علم و فناوری

قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت

سیاست های کلی نظام اداری ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

فراخوان رهبر انقلاب برای تکمیل و ارتقا الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت

چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی

بیانیه نقش دانشگاه در تعلیم و تربیت اجتماعی (دانشگاه آزاد اسلامی)

مجموعه سیاست های کلی نظام

سند تحول و تعالی دانشگاه آزاد اسلامی (برنامه پنج ساله راهبردی عملیاتی ۱۴۰۰-۱۴۰۵)

ابلاغ سیاست های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور ۱۰/اردیبهشت ۱۳۹۲/

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (سند مشهد مقدس)آذرماه ۱۳۹۰

سند اسلامی شدن دانشگاه ها

بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران

نقش جامع علمی کشور

روش گردآوری داده‌ها از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی اسناد رسمی گردآوری شده است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است . به‌منظور افزایش روایی پژوهش، از اسناد رسمی، معتبر و مورد تایید مراجع عالی سیاست‌گذاری کشور استفاده شده و تحلیل‌ها به‌صورت مقایسه‌ای و چندسندی انجام گرفته است. همچنین برای ارتقای پایایی، فرآیند استخراج داده‌ها و کدگذاری به‌صورت نظام‌مند و قابل بازبینی انجام شده و تلاش شده است تفسیرها بر اساس متن صریح اسناد و بدون دخل و تصرف ذهنی باشد.

همگرایی و پیشرفت

۴

نتایج و بحث

بررسی مجموعه اسناد بالادستی، همچنین سیاست‌های کلی و برنامه‌های راهبردی نظام آموزشی و علمی کشور نشان می‌دهد که نخبگان، گروه‌های مرجع جایگاهی مهم در اجرایی ساختن پیشرفت علمی، پیشرفت کیفیت نظام تعلیم و تربیت و تقویت همگرایی علمی دارند. به طور حتم می توان گفت تحقق اهداف کلان نظام آموزشی و علمی کشور بدون اقدامات موثر نخبگان و گروه‌های مرجع امکان‌پذیر نیست. سند راهبردی کشور در امور نخبگان، نخبگان را به عنوان سرمایه‌های مهم در پیشرفت علمی، آموزشی و مدیریتی کشور معرفی می‌کند. همچنین تاکید بر استفاده از نخبگان و توجه به سوابق نخبگانی در پست های مدیریتی، جایگاه آنان را در سیاست‌گذاری و مدیریت کشور ارتقا می‌دهد.

آیین‌نامه جذب و ن‌گه‌داری سرمایه انسانی استعداد برتر و نخبه در دستگاه‌های اجرایی، با الزام دستگاه‌ها به اصلاح سیاستگذاری در پست های مدیریتی ، جایگاه نخبگان و استعدادهای برتر را به‌صورت قانونی بررسی می کند. سیاست‌های کلی علم و فناوری بر شناسایی نخبگان، پرورش استعدادهای درخشان و حفظ و جذب سرمایه‌های انسانی، نخبگان را عامل اساسی پیشرفت علمی و نظام آموزشی و علمی کشور معرفی می‌کند. همچنین تاکید بر ارتقای علوم انسانی با رویکرد معارف دینی و مبانی انقلاب اسلامی، نقش نخبگان و گروه‌های مرجع را در سیاست‌گذاری آموزشی و هدایت تولید علم برجسته می کند. این سیاست‌ها مبنایی منسجم برای تقویت جایگاه نخبگان و افزایش تعاملات علمی فراهم می‌آورد. همچنین اسناد با حمایت از نخبگان به‌عنوان بازیگران اصلی و نقش آفرینان تولید علم مسئله‌محور و حل مسائل اساسی جامعه معرفی می‌کنند. سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ بر سازماندهی و بسیج ظرفیت‌ها و امکانات کشور برای افزایش سهم ایران در تولیدات علمی و استفاده از ظرفیت نخبگان به عنوان عامل کلیدی پیشرفت و تولید علم در ارتقای جایگاه علمی کشور نشان می دهد. تحقق این هدف نیازمند همگرایی نخبگان، مراکز علمی و نهادهای پژوهشی و دانشگاهی است این سند نشان می دهد نخبگان نقش اساسی در تحقق اهداف کلان نظام آموزشی و پژوهشی کشور ایفا می‌کنند. مجموعه سیاست‌های کلی نظام بر شناسایی نخبگان، پرورش استعدادهای درخشان و حفظ و جذب سرمایه‌های انسانی، نخبگان به عنوان عامل پیشرفت علمی و ارتقای نظام آموزشی کشور می پردازد. توسعه علمی بدون توجه به سرمایه انسانی نخبه امکان‌پذیر نیست.

سند تحول و تعالی دانشگاه آزاد اسلامی، نخبگان و استعدادهای برتر را به‌عنوان محور پیشرفت علمی، آموزشی و پژوهشی کشور معرفی کرده است. این سند بر شناسایی، پرورش ، جذب و حفظ سرمایه‌های انسانی نخبه وتعامل حوزه و دانشگاه اشاره دارد. ابلاغ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش بر هماهنگی و انسجام میان اهداف، سیاست‌ها، برنامه‌ها و محتوای تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش، آموزش عالی و سایر نهادها توجه دارد که زمینه همگرایی بین نهادها و گروه‌های مرجع در نظام آموزشی را فراهم می‌کند و موجب بهره‌گیری موثر از ظرفیت نخبگان برای ارتقای کیفیت آموزش و پیشرفت علمی کشور می‌شود. سند اسلامی‌شدن دانشگاه‌ها بر جایگاه اصلی نخبگان، اساتید و دانشجویان در اهداف ملی اشاره می کند. مشارکت فعال، جذب استعدادهای برتر به هیات علمی، حمایت از مدیران در بهره‌گیری از ظرفیت علمی نخبگان و استفاده از نخبگان در پست های مدیریتی زمینه را برای تقویت جایگاه علمی کشور، حل مسائل کلان ملی و افزایش همگرایی علمی فرهنگی با جهان اسلام فراهم می کند. سند جامع علمی کشور بر تقویت همگرایی بین حوزه و دانشگاه، استفاده موثر از ظرفیت نخبگان با هدف ارتقای تولید و توسعه علم تاکید دارد.

لازم به ذکر است در اسناد ، ابلاغ سیاست های کلی برنامه هفتم ۲۱/شهریور/۱۴۰۱ ، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت ، سیاست های کلی نظام اداری ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، بیانیه نقش دانشگاه در تعلیم و تربیت اجتماعی (دانشگاه آزاد اسلامی) و بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران به موضوع یعنی جایگاه قانون اساسی ، رهبری ،گروه های مرجع و نخبگان در تقویت همگرایی مطوف به پیشرفت در اسناد سیاستی نظام آموزشی کشور اصلا پرداخته نشده است .

پیشنهادها

بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهای زیر جهت تقویت همگرایی و تحقق اهداف نظام آموزشی ارائه می‌گردد:

۱. **ارتقای جایگاه نخبگان در مدیریت:** سیاستگذاران آموزشی باید با تکیه بر سوابق نخبگانی، جایگاه آنان را در پست‌های کلیدی مدیریتی قراردهند.

۲. **اجرای دقیق اسناد بالادستی:** با توجه به وجود آیین‌نامه‌های جذب و ن‌گه‌داری نخبگان، تاکید ویژه‌ای بر **اجرای عملیاتی** این آیین‌نامه و اسناد بالادستی در دستگاه‌های اجرایی صورت گیرد.

۳. **اصلاح سیاست‌گذاری‌های پست‌های مدیریتی:** دستگاه‌ها ملزم شوند تا سیاست‌های داخلی خود را با توجه به سیاست‌های کلی علم و فناوری (شناسایی، پرورش و حفظ سرمایه‌های انسانی) همسو سازند.

همچنین با توجه به غنای اسناد بالادستی در زمینه نخبگان و همگرایی، اما با عنایت به عدم پرداخت کافی به این موضوع در برخی اسناد کلان (مانند برنامه هفتم، قانون جوانی جمعیت و بیانیه گام دوم انقلاب)، پیشنهادات زیر جهت تکمیل و اصلاح نظام سیاست‌گذاری ارائه می‌گردد:

۱. **بازنگری و تکمیل اسناد سیاستی:** پیشنهاد می‌شود در بازنگری‌های آتی «برنامه هفتم توسعه»، «قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» و «بیانیه گام دوم انقلاب»، بند یا فصلی مستقل با عنوان «**جایگاه نخبگان و گروه‌های مرجع در همگرایی ملی**» گنجانده شود تا خلا موجود در تاکید بر نقش قانون اساسی و رهبری در این حوزه پر گردد.

۲. **تدوین سند جامع همگرایی بین‌بخشی:** با الهام از موفقیت‌های «سند تحول و تعالی دانشگاه آزاد» و «سند جامع علمی کشور»، پیشنهاد می‌شود سندی فراتر از حوزه آموزش عالی تدوین شود که تعامل بین بخشی را با تضمین کند.

۴. **تلفیق اهداف ملی با اسناد آموزشی:** سیاستگذاران باید «بیانیه نقش دانشگاه در تعلیم و تربیت اجتماعی»، اهداف کلان ملی (مانند پیشرفت علمی و حل مسائل کشور) را به شاخص‌های ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها و دستگاه‌های اجرایی تبدیل کنند تا نخبگان شناسایی و در پست های مدیریتی برای پیشرفت مشغول شوند.

منابع

افتاده، مرتضی و صدریخواه ، امیررضا. (۱۴۰۲). چرایی اهمیت حمایت و صیانت از نخبگان علمی از نگاه مقام معظم رهبری در راستای مرجعیت علمی، پژوهشی مبتنی بر تحلیل مضمون «رهیافت، ۳۳ (۱): ۱۷-۲۰. آییننامه جذب و ن‌گه داری سرمایه انسانی استعداد برتر و نخبه در دستگاه های اجرایی (۱۴۰۰)

بسطامی ، بهزاد و حسینی ،زینب سادات (۱۳۹۸). بررسی عوامل برگزیدگی، انگیزشی و اثربخشی نخبگان و نقش تحولی . فرهنگ در دانشگاه اسلامی ، ۳۲ (۹):۳۶۳-۳۸۰.

بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران(۱۳۹۷)

بیانیه نقش دانشگاه در تعلیم و تربیت اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی (۱۴۰۱)

چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی(۱۴۰۴)

حسین‌زاده، محمدصالح ، بیات، بهرام و نوابخش، مهرداد . (۱۳۹۸). تحلیل جامعه‌شناختی نقش و کارکرد اجتماعی نخبگان سیاسی (قدرت) در ارتقاء امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، ۱۳۱(۸):۱۴۳-۱۴۴.

روحانی ،علی و انبارلومسعود.(۱۳۹۷). مطالعه ای کیفی از جایگاه نخبگان جوان ایرانی در بستر جامعه ایران، نشریه علمی (وزارت علوم)،۲۹(۲):۹۳-۱۱۲.

سند اسلامی شدن دانشگاه ها(۱۳۹۲)

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)

سند تحول و تعالی دانشگاه آزاد اسلامی (برنامه پنج ساله راهبردی عملیاتی ۱۴۰۰-۱۴۰۵)

سند حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۱۴۰۰)

سند راهبردی کشور در امور نخبگان(۱۳۹۱)

سند سیاست های کلی برنامه هفتم (۱۴۰۱)

سند سیاست های کلی علم و فناوری(۱۳۹۳)

سند فراخوان رهبر انقلاب برای تکمیل و ارتقا الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت (۱۳۹۰)

سیاست های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور (۱۳۹۲)

سیاست های کلی نظام اداری ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری (۱۳۸۵)

فاطمی، مهدی ، قاضی نوری، سید سپهر و امانی، جواد. (۱۴۰۲). نقش رواداری در مرجعیت علمی، تمدن‌سازی و ظهور نخبگان .رهیافت،۳۳(۱):۸۱-۹۴.

مجموعه سیاست های کلی نظام(۱۳۸۹)

محمد تقی زاده ،مهديه.(۲۰۲۲). نقش جوانان و نخبگان در بیاتیه گام دوم انقلاب اسلامی. spektrum Iran . ۱۳۹-۱۵۱.

مهدی زاده ، منصوره.(۱۳۹۹). اهداف راهبردی نظام نخبگانی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)،راهبرد،۹۴(۱):۱۳۱-۱۶۲.

نقش جامع علمی کشور(۱۳۸۹)